

СВЕЧАНИ ГОДИШЊИ СКУП

СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ

7 марта 1933 год.

Господо Академици,

Током минуле године смрт је свирепим крилом својим окрзнула неколико чланова Српске краљевске академије.. Умрли су академици Чедомиљ Мијатовић и Јован Н. Томић; дописник Академије д-р Арношт Мука и почасни чланови њезини Иван Рендић и д-р Марко Леко. С дубоким пијететом прилазим у овоме свечаном тренутку спомену тих људи,

које смо сви ми због лепога рада њихова и много поштовали и много волели.

Чедомиљ Мијатовић рођен је у Београду 1842 године. Свршивши Лицеј отишао је у Минхен, Лајпциг и Цирих да студира политичку и народну економију и финансије. По повратку своме у Србију био је постављен 1865 године за суплента Велике школе. Као и многи други професори Велике школе и Мијатовић се није у њој дуго задржао. Управљачи ондашње Србије запазили су били његов изузетан дар и његову велику и социјалну и политичку културу. Он је врло добро познавао енглески живот и ценио је много енглеску цивилизацију. Стога њему англomanу и англофилу није било ништа необично, кад је већ у тридесет првој години свога живота био постављен за министра. Његовом англomанијом и англофилијом може се једино објаснити, зашто се он — Београђанин и Србин, велики националиста и велики патриота, најчвршћи романтичар и један од највећих претставника визионарног стремљења нашег романтизма шездесетих година — по многим странама свога живота и по многим схватањима и уверењима својим знатно разликовао од оних

многих, добрих и знаменитих људи наших — његових савременика, пријатеља и другова — који су у првој зори нашег културног и националног развитка већих размера исто онако, као и он, радили само за она поколења која ће за њима доћи.

У суду о нашим политичким људима ми смо често били пристрасни. У незавршеним процесима оног превирања које се морало појавити у духовима нашим при прелазу из уских оквира и простијих облика примитивног живота нашег у шире оквире и сложеније облике познијег развитка, можда смо такви и морали бити. Поред тога дешавало се да се утицај суда који смо по симпатијама или антипатијама нашим о неким политичким људима били изградили, осећао каткад и у процењивању онога рада њихова који није имао никакве везе са политиком. Енглези су — да наведем ово само као пример — тежећи да дођу до тачног суда о Францискусу Бекону умели да издвоје Бекона рђава човека и подмукла канцелара од Бекона генијалног иницијатора и промотора новог реда ствари у науци о природи. Ми по том критеријуму често нисмо ценили наше људе и, бојим се, да можда и

нетачни суд наш о раду министра, државника и дипломате Мијатовића — није донекле утицао и на наш суд о књижевним и научним радовима његовим. Мислим да нећу погрешити ако кажем да је Мијатовић и по тежњама свога лепога духа и по чежњама своје топле душе био песник који је волео историју и историк који је обожавао поезију. Са тога гледишта треба ценити и Мијатовића књижевника и Мијатовића историка.

О вредности његових књижевних радова поменућу само то, да је наша књижевна критика приповеткама и романима његовим оспорила већи уметнички значај. Али не треба прећутати ни то, да је његове романе — његова Рајка од Расине и његову Иконију везирову мајку — наша омладина раније дуго година читала с одушевљењем, заносећи се лепотом стила његова и полетом маште његове.

Од научних историских радова најважније му је дело о деспоту Ђурђу Бранковићу, објављено у две књиге. У том је делу обрађен најтежи период у историји српскога народа. Деспотовина Ђурђа Бранковића била је лежала између Турске, која је надирала према Западу, и Угарске, која се наслањала на Запад. Пови-

јајући се вешто час према Турској, час према Угарској и Папи, Деспот Ђурађ је за свога живота очувао Србију. Мијатовићева жива машта морала је већ при првом сусрету његову са личношћу Деспота Ђурђа испрести врло светлу слику о огромним напорима које је ова трагична фигура српске историје морала учинити у служби српској цркви и српској држави. Уз то је Мијатовић боље него и један од тадашњих историка наших познавао и домаће и стране изворе за проучавање наше прошлости онога времена. По књижевној обради својој и по грађи на основу које је написано, дело Мијатовићево о Деспоту Ђурђу Бранковићу убраја се и данас још у најбоље историске монографије наше.

Од великога је значаја и његова студија објављена под натписом: Финансије Српског краљевства; затим друга, под натписом: Извори за финансиски доходак у XIII и XIV веку итд. Најбољи познавалац балканске прошлости, Константин Јиречек, истакао је вредност њихову.

Међу нашим старијим историцима једино се Мијатовић бавио и историјом српскога живота под Турцима. У својој студији под нат-

писом „Пре триста година“ Мијатовић је по казивању путника кроз Балканско Полуострво оцртао врло живу слику једнога дела тога живота.

Из великог броја његових расправа и књига издвојићу и поменућу његове студије о Балшићима, о Јели Балшићки и о паду Цариграда 1453 године. Иако овај последњи рад — о паду Цариграда — стварно и није студија, већ компилација, он ипак зато због изванредно живих описа многих дирљивих сцена тога великог историског догађаја има и данас још своју вредност.

Мијатовић се годинама вио по трновитим стазама нашег политичког живота. Осећајући да неће имати снаге да се бори против нових струја нашег наглог развитка, Мијатовић се у првом предвечерју свога живота преселио у Енглеску и онде је и умро. У сумраку даљине и историје, сјај нашем ранијем друштву добро познате личности његове поступно се губио и по неповитљивости и индиферентности вечних закона судбине, Мијатовић је у дубокој старости морао остати непознат или бар врло мало познат нашем млађем нараштају данашњег времена.

Јован Томић родио се у Новој Вароши, у Санџаку. Бежећи од зулума турског кренули су се с њим његови родитељи у Србију и настанили су се у Крагујевцу. Ту, у Крагујевцу, Томић је изучио основну школу и свршио гимназију. Неко време бавио се ради студија у Швајцарској и Француској. Отуд је сасвим случајно дошао у Италију и када је у њој једнога дана у Млетачком архиву нашао богату ризницу за проучавање историје српскога народа под Турцима, он је себе тога дана у ствари толико везао за тај Архив, да те везе током целог свога живота више никад напуштао није.

Наши познати историци осамдесетих година прошлога века, учитељи његови и свих нас, Иларион Руварац, Ковачевић и Новаковић, бавили су се у то доба проучавањем наше историје средњег века. Томић је међутим наставио оно што је Мијатовић започео и посветио се сав студији нашега живота под Турцима од друге половине XV до краја XVIII века. Он је документима утврдио да су у том периоду постојали неки, по славним делима и јуначким потхватима својим, знаменити људи наши чији се спомен био изгубио. Писао

је много о ускоцима у Сењу и Клису. Али најважнији резултати његових студија су у томе, што је он први међу нашим историчима критички и систематски осветлио историју Црне Горе од Ивана Црнојевића и погибије харамбаше Баја Николића Пивљанина до митрополита Петра I и везира скадарског Махмута Бушатлије.

И у појединим студијама својим и у неким збиркама извора, које је он прикупио, оцртао је Томић многе покрете нашега народа за време робовања његова под Турцима. И последњим радом његовим у Академији осветљен је онај знаменити покрет народни на прелому XVI и XVII века, у коме је тежња за ослобођењем први пут у нашој народној историји око једне заставе скупила и интелектуалне вође и масе и Срба и Хрвата.

По својим радовима Томић готово сав припада нашој Академији. Споменућу да је материјал који је он прикупио у италијанским архивима толико велики да га ни он, радник изузетне енергије, није могао обрадити. У сређивању и студији прикупљеног материјала много га је ометао и други један рад у Академији. Томић је често оцењивао туђе збирке

докумената. При том оцењивању он је сваки докуменат савесно читао и критички проверавао. Радећи то, он је себе одвајао од главног посла свог. И он је то и сам знао, боље него ико други. Али поред свега тога, по познатим двама цртама свога карактера — по упорности и неповерљивости — Томић, честит човек, послушник савести своје и одани роб само уверењу своме — друкчије није ни могао радити.

Своју огромну грађу оставио је пред смрт Академији. Умро је у Београду, у великим мукама, од тешке болести која је годинама подривала његову титанску снагу, — али је умро јуначки и без јаука, срећујући мирно своју грађу и читајући коректуре својих рукописа.

Д-р Арношћ Мука, Лужички Србин, родио се у једном селу близу Будишина. Филологију је студирао у Лајпцигу и Јени. У раној младости својој, још као ђак, купио је по Лужици грађу о језику и животу Лужичких Срба. Бавио се филологијом и етнографијом; био је стуб Маћице сербске и уређивао је њезин Часопис. Прикупио је и издао је многа дела лужичко-српске књижевности XVI и XVII века.

Међу многостраним и разноврсним студијама његовим треба нарочито поменути његову студију граматике језика доњих Лужичких Срба; затим, његова испитивања о обичајима, веровању и животу народа лужичког. Написао је најбоље дело о етничком карактеру оних Словена у Полабљу чији је језик изумро у XVIII веку. Прикупио је грађу говора и доњих и горњих Лужичких Срба и по тој је грађи израдио речник језика њихова. Прву половину тога речника штампала је Петроградска, а другу Чешка академија. Својим радом Мука је обухватио готово сву прошлост и сва главна обележја живота овога маленога народа. Подигао је у Будишину „Сербски дом“; издао је збирке песама песника Зејлера и Јакуба Барта Ћишинског и многе друге, туђе списе о језику, животу и историји Лужичких Срба.

Наша Академија изабрала је Муку за свога дописног члана пре равно тридесет година. Рад славнога научника, великог идеалисте и националисте Муке прожет је сав једном идејом и једном тежњом: да мали бродић свога народа одржи на пучини туђега мора. Зато је један чешки научник и рекао, да су Мука

и Лужица два појма који се један од другог не могу издвојити.

Иван Рендић и *д-р Марко Леко*, бивши чланови Српског ученог друштва, постали су почасни чланови Академије онда кад се Српско учено друштво удружило у једну целину са Српском краљевском академијом. Рендић је био чувен вајар и израдио је неколико лепих споменика: Гајев у Крапини, Качићев у Загребу и Макарској, Гундулићев у Дубровнику итд., а Марко Леко био је наш признат хемичар и познат филантроп. И као професор Велике школе и као претседник Црвенога крста оставио је Леко врло леп спомен у нашем друштву. Своју хемију није никад напуштао. Писао је научне расправе и популарне чланке и учествовао је активно у Риму и Лондону на међународним конгресима за примењену хемију.

Свима поменутиим покојницима нека је вечна памет. Слава им!

Господо Академици,

Из извештаја који ће Вам прочитати Господин секретар видећете како се у току минуле године развијао целокупни рад Српске

краљевске академије у свима појединостима његовим. У широком опсегу тога разноврсног рада најважније место заузима научни рад. Стога бих Вас молио да ми допустите да се и ја због важности његове за који тренутак на њему задржим.

Пре свега, ако бисмо погледали на развитак научног рада Академијина у току последњих десетак година, ми бисмо одмах запазили да се око огњишта Академијине мисли из године у годину у свима областима њезина научног интереса свијао и прикупљао све већи и већи број радника. С нарочитим задовољством истичем ту чињеницу да се у млађем нараштају нашем осећа јак покрет за научним формирањем и стварањем. Жива струјења ведре научне мисли у ситним научним центрима — у универзитетским семинарима — допиру до саме Академије и дубоки додири, који су у развијеним цивилизацијама Запада одавно постојали међу академијама и универзитетима, постављени су и између наше Академије и нашег Универзитета у Београду.

Својим наглим развитком наша је наука зашла у период сазревања своје мисли и појава живог и бујног притицања млађих радника

само је последица тога сазревања. Али ће оно имати и других последица. У ранијем развоју нашем ми смо имали неколико знаменитих научника, с којима се наша наука и рађала и с којима је она, на жалост, и умирала. Данас ствари друкчије стоје. Нисмо се истина још толико развили да бисмо могли рећи да је немогуће да ће неке гране науке у нас замрети са оним људима који на њима активно раде, али можемо рећи да ће и у разгранатим областима данашњег научног система нашег појаве таквог замирања бити изузетно ретке.

Раније смо објавили наше публикације само на српском језику и многи радови наших људи остајали су због тога непознати страном научном свету. То је нарочито осећала Академија природних наука и она је одавно тражила да се у Гласу првог разреда уз поједине расправе штампају и изводи њихови на познатим страним језицима. И тако је у последње време и било. Међутим је обилати и разноврсни рад сарадника Академијиних тражио радикалнија решења и Академија се у току прошле године место бавила овим питањем: како ће се у приступачном облику целом страном свету приказати не само рад Академије

природних наука, већ и рад осталих академија. Угледајући се на стране академије старих и лепих традиција, наша је Академија одлучила, да научни рад свој од сада отпочне објављивати и у засебним међународним Bulletin-има било на француском, било на енглеском, било на немачком језику. Прва свеска Bulletin-а већ је у штампи. Та нова врста издања Академијиних учиниће да ће наша наука поред тешњег додира са свима главнијим научним центрима у свету доћи путем размене и до великога броја страних публикација и у времену тешке кризе наше књиге, Академија ће тим публикацијама очевидно, ма и посредно, потпомоћи научни рад наше средине.

Још пре светског рата Академија је почела прибирати грађу за велики речник нашега књижевнога језика. Та се грађа, као што је познато, налази у делима наше књижевности онога периода, у коме је у њој народни језик примљен као књижевни. Помишљало се и на дефинитивно издавање тога речника, али се убрзо увидело да прикупљени материјал није био довољан. Зато се после рата почело врло интензивно радити на прибирању нове, и многобројније, и разноврсније грађе. Прочитане

су стотине и стотине књига и нова грађа која се у њима нашла убрзо је количином својом наткрилила ону коју смо пре рата прибрани. У Лексикографском отсеку та се грађа сређује тако да ће се одмах моћи употребити за редакцију речника. Оно што је у том правцу урађено током прошле године знатно прелази све оно што је ранијих година рађено. Тај технички посао ће Академија живо наставити и у идућој години, и у њој ће он вероватно бити и завршен.

Од првих дана свога постанка до данас Академија је мрежом своје испитивалачке мисли обухватала две ствари: прошлост, језик и живот нашег народа с једне и целокупну природу наше земље с друге стране. Један део тога испитивања био је посвећен живопису и архитектури наше прошлости и мени је врло пријатно што Вам могу рећи да ће најзад, после дугог очекивања, за који месец бити објављене три свеске снимака наша три манастира Старог Нагоричина, Псаче и Каленића. То је тек почетак дуге серије издања наших старих уметничких споменика и Академија се нада да ће објављивањем тих славних тековина нашега духа моћи целом свету показата да је

наш народ већ у XIII и XIV веку могао не само да прихвати културу најистакнутијих народа тога времена, већ да их је он по неким манифестацијама свога духа чак и био претекао.

У нарочитом полету било је у прошлој години прибирање, проучавање и издавање извора за историску прошлост нашега народа. Има већ неколико година како Академија у бечким архивима прикупља грађу о првом српском устанку. Та се грађа у Академији сређује и испитује и она ће се већ идуће године почети и објављивати. То је, разуме се, само један део докумената за проучавање тога знаменитог и светлог периода наше историје. Али права и пуна светлост моћи ће бити просута на све догађаје, све личности и све покрете тога периода тек онда кад се прикупе и документи по оним архивима у које досад залазили нисмо и кад се буде довршило већ започето систематско објављивање и других извора. Вршећи своју мисију на стражи културних интереса наше нације, Академија ће првом приликом и то учинити.

Осим те грађе Академија је у западним и југозападним нашим крајевима почела при-

купљати и све документе, којима ће се моћи осветлити непосредни додире нашег народног живота и нашег народног духа са животом и духом наших муслимана уопште, а нарочито са животом и духом онога дела њихова с којим смо ми кроз векове не само историски и етнички, већ у даљој прошлости и морално били везани. Прва књига оригиналних, типичких и најстаријих турских фермана, издатих у Дубровнику од половине XV века до почетка владавине Сулејмана Величанственог, заједно с преводима њиховим на наш језик, изићиће ове године и она ће бити само почетак нове збирке свих важних извора за проучавање најтамнијег и најтежег периода наше прошлости.

С друге стране Академија спрема још једну нову серију својих издања. Познато је да је Дубровник у средњем веку вршио размену добара између наше земље и осталог света и да се у његовим архивима поред оригиналних писама и златопечатних повеља наших царева и краљева налазе и други врло важни документи — пресуде, протоколи, уговори итд. Да би оживила и оцртала те чврсте везе старих Дубровчана са Западом и са нашим земљама средњега века, Академија је одлучила да

збирку Дубровачког архива среди и објави у једној новој серији издања под натписом *Fontes rerum Slavorum Meridionalium*. Том збирком докумената осветлиће се много тамне странице наше историје. Као целина, она ће ући у велику, општу ризницу оне историске грађе коју Академија већ годинама прикупља и која ће, једном прикупљена, у даљем развоју наше историографије бити драгоцен материјал оним видовитим историцима и социолозима, који у будућности карактер развоја нашег народног живота буду проучавали и одређивали и према периодима у којима су опште категорије наше мисли биле у конвергенцији и концентрацији и према онима у којима су оне биле у дивергенцији и дезагрегацији.

Залазећи у области у којима раније није била и не мењајући при томе основу на којој је и поникла, наша историографија дала је развоју своје мисли спирално обележје. Из истих је разлога у нас и развој геолошке, ботаничке, филолошке и лингвистичке мисли добио исту конфигурацију. Математика, биологија, физиологија и друге неке науке нису се у нас спирално развијале и оне се по томе

одвајају у засебну категорију развитка наше научне мисли. Какву ће конфигурацију у даљем развоју своме имати наша научна мисао и до каквих ће тековина она доћи — то ја не знам. Али једно ипак могу рећи — знам и смем рећи да ће Академија наша, и отсад као и досад, бдити да се светли идеал лепога и доброга — тај живи симбол и вечни источник вере у један бољи, етички пунији и самим тим и савршенији живот — никад не угаси у светишту онога храма који она изграђује у славу науке и истине.